

SANGCOR03T, DSC-1C

SEC-B Abhijānaśakuntalam (अभिज्ञानशकुन्तलम्)

Explain In Sanskrit

❶ वल्लवदपि क्षिप्रितानामानुप्रत्यम् चेतः

सार्धशतकानामेवम् क्षिप्रितकानाम् चित्तुः सर्वथा
 वल्लव इति निश्चितम् । ते सर्वमेव कामं सुखं सम्पादयितुम्
 अर्हन्ति । तेन नास्ति कश्चिद् सन्तहावसरः । तेषां कामक्षिप्रताया
 ऽपि अनेनां जनानां विश्वसः अस्ति । परञ्च क्वचिद् केषुचिद्
 विश्वसु तेषां अप्पतुष्टेरुपरि कदाचिद् साफल्यं निर्दोषीनां
 अथ, तदेव वेत्तुं ह्युच्यते । अभिज्ञानशकुन्तलम् इति नाटकम्
 सूत्रधारः नाट्यकलाप्रयोगविद्यां उच्यते कुन्तलः । सुखं प्रयोग-
 विज्ञानेन स नाट्यं पश्यन्त्यति । तेन नास्ति सन्देहः ।
 तस्मात् स सम्पत्तयानाम् रणप्रसक्तानां पारितोषविधानान्
 प्रतिपद्यते यत्नम् आर्वातुः तस्य पत्नी निर्दोषं दत्तवान् ।
 सूत्रधारः नाट्यविद्यानविद्यां कुन्तलापि रणप्रसक्तानाम्
 अपारितोषं तस्य प्रयोगविज्ञानं प्राप्तुं न शक्यते । यतः -
 'वल्लवदपि क्षिप्रितानामानुप्रत्यम् चेतः' इति ।

❷ न प्रजातवन्तं ज्योतिरुद्येति सूर्यातेनायः :-

सृष्टियाः सर्वमेव वस्तुजातं कार्यकारणप्रसक्तं
 अन्वितम् । अत्र नियमानुसारं तेषु सर्वं प्रचलति । कदापि
 तस्य अविज्ञानः न ह्युच्यते । निर्दिष्टां कारणात् निर्दिष्टं
 कार्यमेव उपपद्यते । प्रजातवन्तं ज्योतिः विद्युतः अद्वैतम्
 आकाशस्य स्मृत्यादेव सा उपपद्यते, सृष्टिपृथगां कदापि
 तस्याः उत्पत्तिः न प्रसूयते ।

अभिज्ञानशकुन्तलम् इति नाटकम् नायिका
 अपरुषा नावगच्छती । पार्श्विनाः नायिकां सर्वे वदन्

नाव्याः न प्रकृत्ये । अकृता अप्रवृत्तः मनकायाः प्रकृता
 कृता । मर्त्यलोकस्य महाप्रवृत्तकाली महाशक्तिः विश्वसिद्धः
 ज्ञेयाः जनकः । अथवा मर्त्यलोकस्य ज्ञेया
 ज्ञेयाः कर्तव्याः सा ज्ञेयाः नाव्यामयीरूपेण प्रकृता ।
 अतः सूत्रे उक्तं - ' न प्रवृत्तकालं ज्योतिरुत्पत्ति
 वप्रवृत्तकालं ' इति ।

③ अथवा श्रवितगानां द्वावनि शक्ति सर्वत्र :-

सृष्टिः सर्वत्र वृत्तकालः कार्यकारणसम्पर्केन
 अन्विता । विना कारणं न किञ्चिदपि प्राच्यते । तथापि
 मन्त्रि कश्चिद् विशयाः मेव कार्यकारणसम्पर्कं न अनुत्पद्यते ।
 ज्ञेय ईश्वरः शक्ति वा प्रकृत्या । ज्ञेया व्यापारस्य नाम
 एव श्रवितगता । अथवा यत् ईश्वर शक्तिनिर्दिष्टः तदेव
 श्रवितगता । शक्तिरूपेण तद् अवस्थास्यैव शक्तिरिति ।

शक्तिरूपेण राजा ह्यशक्तः कथाश्रवणे
 प्रवृत्तकाली वाक्श्रवणानन्दम् अनुत्पद्यते । वाक्श्रवणानन्दे
 वदन्तीति प्रादु इति शक्तिः । आत्मन् हि ज्ञानप्रदानम् ।
 ज्ञेय वाक्श्रवणानन्दस्य यत्नः कथं प्रकृत्ये इति आत्मन्
 ज्ञेया प्रवृत्तकालेण ह्यशक्त इति अथ । आत्मन्ः
 ज्ञानानन्दसम्पर्केण ज्ञेय श्रवितगताः न अप्रवृत्तः इति ।
 अतः यत् शक्तिरिति आत्मो द्वितीयकृतः ज्ञेया प्रवृत्तकाले
 ज्ञेयाः सर्वत्र श्रवितगते । अथवा ज्ञेया वाक्श्रवणानन्दस्य
 यत्नम् अवस्थास्यैव शक्तिरिति मनसि कथं अथ
 ह्यशक्तः - ' अथवा श्रवितगानां द्वावनि शक्ति सर्वत्र '

